

mészete abban az időben igen kevésé volt ismeretes, másrészt az új szóanyagra nagyobb és sürgősebb szükség volt. Ma azonban könnyelműen és felelősség nélkül nem volna szabad a nyelvhez hozzányúlni.

Buzgalma olyan nagy, hogy régen meghonosodott jövevényszavakat is ki szeretne cserélni. Egynéhány ilyen is bémutatok: *akna* (kútüreg), *ballada* (komorvers), *ceruza* (írószer, íróvessző), *cukor* (éd), *datolya* (pálmaszilva), *diktál* (írhamond — annak, aki géppel ír, nem lehet *tollbamondani*, gondolja a szerző), *dráma* (borúmú), *elefánt* (agyaras, ormányos), *friss* (mosti), *gallér* (nyaköv), *gula* (csúcstest, csúcsos), *hiéna* (dögkutya), *kanári* (sárgapinty), *komédiás* (bohóművész), *kréta* (írómész), *kupola* (körbolt), *márvány* (szoborkő), *motring* (pászma, szál-, fonal-köteg), *papagály* (szómadár), *próza* (beszédírás, szövegírás), *rím* (térőszó), *saláta* (üdétel), *torna* (izomjáték), *viasz* (méholaj, méhfaggyú). Csak a legfeltűnőbbeket soroltam föl. Ki érzi ezeken az idegen származást? És legalább talpraesett új szavakat ajánlana helyettük, de ezek bizony mind esetlenek, torzak. Ezek után természetes, hogy azokat is megmagyarítja, amelyeken erősen érzik az idegen eredet, de már szintén polgárjogot nyertek, amilyen pl. barokk, frázis, kánikula, kaszt, laguna, lavina, motor, piskóta, patina, románc, struce, szoprán, tenor, trónus és annyi más.

Még ezt is meg lehet érteni valahogyan, ha helyeselni nem is, hiszen valójában idegen szavak, jövevények. Ámbár veszedelmes dolog az ilyenbe beléfgni, mert nehéz határt szabni az irtó hadjáratnak, nehéz megállani. Az előbbieket után igazán csodálkozom, hogyan tudott megkegyelmezni pl. a *templomnak*, *klastromnak* *sekrestyének*, *ostyának*, *püspöknek*, *papnak*, *káplánnak*, *császárnak*, *királynak*, *hercegnek*, *pincének*, *pitvarnak*, *konyhának*, *udvarnak*, *szerdának*, *szombatnak*, *csütörtöknek*, *pénteknek* és a többinek. Vagy talán tervbe is vette, hogy ennek a kis szótárnak sikere esetén előveszi *Bárczi Géza* Szófejtő szótárát és minden idegen származású szó helyébe újat, színmagyarokat alkot.

Mondom, még ezt is — ha nehezen is — megérttem, de hogy miért kellett régi és jó magyar szavakat és kifejezéseket is kicserélni, azt még nehezen sem tudom fölfogni. Ime egynéhány példa: *engedékeny* (a helyébe ajánlott szó: *derékadó*), *evőszköz* (evőszer), *férjhez menni* (férjezni), *fizetőpincér* (számoló pincér — ilyenformán szántóföld, hálószooba, vágómarha sem jók, mert az igenévnek ezekben is *szenvető* értelme van), *hasonló* (egykapás), *hízlalt disznó* (hízdisznó), *iktatókönyv* (iktár = iktató tár), *irattáska* (iratos), *kézelt* (csuklás), *kövér liba* (hízliba), *közlekedési rendőr* (forgalmár), *közyönyös* (ölbekezű), *levelezőlap* (levlap), *nagyzó* (súlyokvető), *tehetségtelen* (netehetség — hogy a német *un-* előtagú szavakhoz hasonlítson), *reggelt eltölteni* (reggelézni), *sürgős* (körmönégős), *vele be-, ki-, elmenni* (bevelézni, kivelézni, elvelézni) stb.

Ez már igazán sok. Az ember nem tudja, mulasson-e rajta vagy mérgeledjék. Effélett nem szabad elkövetni. Most már beláthatja mindenki, hogy föltett szándékomat (hogy csak a jót keressem) nem a magam hibájából nem hajthattam végre.

Kis hibák — gyakori vétségek.¹³⁷ A *kevésbé határozószót* újabban sokan egyetlen *-b*-vel írják *kevésbének* azzal a megokolással, hogy a régi középfokú *kevésb* szóhoz nem a *(-vá)* *-vé*, hanem az egyszerű és eredeti *(á)* *-é* irányrag

¹ L. Erd. Múz. XLIV (1939), 224, 296, XLV (1940), 77, 258 és XLVI (1941), 139.

járult. Ugyanez a rag van meg a *sok-á*, a régi *örök-é* (ma *örökké*) és a mai *kevés-sé* szóban is, amely a régi nyelv tanúsága szerint *kevés-é* volt.¹

Ez mind bizonytalannal így van, mégsem tartom elegendő oknak ahhoz, hogy immár hagyományossá vált *kevésbbé* írásmódunkról lemondjunk, hiszen az Akadémia szabályai is helyesírásunk alapjául a kiejtésen és a szóelemzésen kívül a hagyományt is említi. Le kellene mondanunk egyúttal *Arany* János klasszikussá vált bíráló megjegyzésének emlegetéséről is (kevésbé — kevés b), vagy pedig tévedésnek, avultságnak kellene minősítenünk.

Azt is kérdezhetné a kevésbbé tájékozott, hogy miért nem írjuk akkor az *örökké*-t is ezentúl *öröké*-nek, a *kevéssé*-t meg *kevésé*-nek s így tovább. A magyarázat persze az volna, hogy emezeket (örökké, kevéssé) valóban megkettőztetett mássalhangzóval ejtjük, a *kevésbbé*-t ellenben nem, minthogy mi mássalhangzó után nem szoktunk kettőzött mássalhangzót mondani. De aki *írásban* megszokta a kettőzést, az akár meg is esküszik reá, hogy *kiejtéskor* is kettőz. Meglehet, hogy a *-bb* írása mai tudásunk szerint nincs elegendő okunk, de arra még kevésbbé, hogy a megszokott írásmódot megváltoztassuk, amikor a hagyományt analógiák is támogatják.

38. *Repül-é a nyúl?* Nemrégiben érdekes beszélgetésnek voltam tanúja. Mással voltam elfoglalva, nem igen figyeltem a beszélgetőkre, csak arra lettem figyelmes, hogy az egyik élénkebb, emeltebb hangon azt mondja: *Úgy röpültem, mint a nyúl!* A másik azonnal rácsap: *Mint a nyúl? Mióta repül a nyúl? — Hát mit csinál? — kérdezi* viszont az egyik. — Talán mászik, mint a tekenős béka? A mi nyulaink bizony röpülnek, ha megriadnak, ha kutya, róka megkergeti őket, olykor bizonyára csupa jókedvükben is röpülnek, mert örömmük telik benne. Most mondok néked, te fantáziátlan nyárspolgár, minálunk még a lovak is csak úgy röpülnek, ha vágtaiba fognak vagy megvadulnak, sőt az emberek is röpülnek, nemcsak amikor kidobják őket a kocsmából, hanem akkor is, ha sürgetős dolguk van. Ti azonban, józan pógárok, ti valóban nem röpültök, ti másztok, a pocsétában mászkáltok, néha talán még visszafelé is. Így volt szóról-szóra. A másik alig tudta elhallgattatni.

39. Némely szónak jelentésváltozása szemünk előtt megy végbe. Ilyen például a *személyzet* szó. Eredeti jelentése valamely vállalat, háztartás stb. alkalmazottainak, *személyeinek* összessége; újabban azonban egyetlen személyt is *személyzet*nek emlegetnek, magam is elégszer hallottam, most pedig már olvasom is: Ha mindenkit felhívnék [telefonon], aki számot tart rá, *egy új személyzetet* kellene beállítanom, aki egyebet sem tenne, csak lógna a készüléken (Magyar Nemzet IV : 1941. XII. 5.). — Ha nem volna ott az *egy* névelő (és később az *aki* vonatkozó névmás), esetleg több személyre is gondolhatnánk, így azonban kétségtelen, hogy a *személyzet* szót, amely tulajdonképen gyűjtőnév, új, megváltozott jelenésben használja az író. Ma még feltűnik, kissé meg is ütközik rajta, de könnyen megeshetik, hogy nemsokára ép az ellenkezőjét, egyetlen személyre vonatkoztatását fogjuk kivételesen hibásnak tekinteni.

40. Érdekes, hogy ugyanennek a lapnak ugyanezen számában, sőt ugyanabban a cikkben egy másik, hasonló szóhasználatra bukkanunk: Már sokan megharagudtak rám és átmentek a *konkurrenciához*. — Az összefüggő szövegből itt kiviláglik, hogy a mondatban egyetlen személyre vonatkozik, holott a *konkurrencia* szó elsősorban versenyt, versengést jelent, másodsorban jelenti a versengőket egyetemesen egybefoglalva, az ipari és kereskedelmi életben azon egy szakmának tagjait, akik természetes versenytársaként állanak egymással szemben a piacon. Az most mellékes, hogy pályázatot, nevezetesen versenypályázatot is jelent. Idézett használata — legalább is írásban — még

¹ L. *Zolnai* Gyula, Nyelvérzék és helyesírás című cikkét, Magyarosan X (1941), 106.

szokatlan, az előbeszédben sem vált annyira általánossá, mint az előbb tárgyalt *személyzet* szó, de úgy látszik kész ugyanazt a pályát megfutni.

41. *Hibás mondat szerkezet*: Nem becsüljük meg ma sem, ámbár szüntelen valljuk, hogy a nemzet benne él, ősi magyar nyelvünket (Magyar Nemzet IV: 1941. XII. 5.). — Ennek az aránylag rövid összetett mondatnak olyan szembeötlő a hibája (a főmondatnak ok nélküli kettészakasztása két mellékmondat-tal), és olyan könnyen helyreigazítható, hogy csak a gyors újságírói munka rovására írhatjuk. Nem kell egyebet tennünk, csak be kell fejeznünk megszakítás nélkül az első mondatot és utána illesztünk (az eredetileg közbeiktatott) megengedő és tárgyi mellékmondatot, és minden rendbejő: Nem becsüljük ma sem ősi magyar nyelvünket, ámbár szüntelen valljuk, hogy a nemzet benne él.

42. *Rossz mondat ez is*: ...halálra sebeztek az augusztus 8-án aztán sebébe behalt Rádics Istvánt (Bajza József: Jugoszlávia 54. l.). — Ha az *aztán* szó nem volna a mondatban, egészen úgy hangzanék, hogy az augusztus 8-án sebébe behalt Rádics Istvánt sebeztek halálra, vagyis előbb meghalt, aztán halálra sebeztek. Igaz, hogy a mondatot így sem fogja senki félremagyarázni, mert szó szerinti (alakszerinti) értelmezése logikai képtelenség volna, mindazonáltal a mondat szerkezetére, fölépítésére ügyelni kell, mert sok hasonló esetben valóban kétértelművé válhatik. Hibája a fenti idézetnek az is, hogy kétszer van meg benne a meghalás kifejezése. Helyesen így volna: Súlyosan megsebeztek Rádics Istvánt, aki (aztán) augusztus 8-án sebébe bele is halt. Vannak, akik az ilyen mondatot sem szeretik az alárendelés miatt; mások azt állítják, hogy így az eredeti fogalmazástól nem sokban különbözik, mert ha az *aztán* és az *is* szót elhagyjuk belőle, ép úgy félremagyarázható. Kissé túlzott az aggodalom, de ezek számára ezt a megoldást ajánlom: *Súlyosan megsebeztek Rádics Istvánt, sebébe augusztus 8-án bele is halt.*

Egy új magyar nyelvkönyv.¹ Ez a hasznos kis könyv is bizonyára annak az újabb nyelvművelő mozgalomnak köszöni keletkezését, amely az utóbbi évek nyelvvédő könyveit, magyarító-magyarázó szótárait és más a nyelv életével foglalkozó tanulmányait meg azt a sok nyelvhelyességi cikket is létrehozta. Az előszóban azt mondja a szerző, hogy munkáját a művelt közönségnek szánta, amelynek tagjai tanultak ugyan magyar nyelvtant, de jórésztben elfelejtették. Nagy szükségük van arra, hogy ismereteiket fölfrissítsék, illetőleg újból megtanulják, nyelvérzéküket megerősítsék, csak úgy kerülhetnék el azokat a hibákat, amelyek mindennapi beszédüket éléktelenítik.

Úgy fogalmazta meg mondanivalóját, hogy a műveltek minden rétege nehézség nélkül megérthesse. Néhol olyan szemléltetően és — hogy úgy mondjam — primitíven határoz meg egy-egy nyelvtani fogalmat, állapít meg egy-egy nyelvi jelenséget, hogy a legjáratlanabb előtt is megvilágosodik a szóbanforgó kérdés.

A könyv első, nagyobbik fele a nyelv szerkezetéről szól, ez a tulajdonképeni nyelvtani rész; a második a nyelv életével foglalkozik. Olyanféle tehát az elrendezése, mint a középiskolák felső osztályai számára készült kis nyelvtanoké, aminő a *Balassa Józsefé*, *Simonyi Zsigmondé*, *Szinnyei Józsefé*, csak hogy Techert József — mint az előszóban maga is bejelenti — a magyar nyelvtudomány legújabb eredményeit is fölhasználta.

Az ember úgy van megalkotva, hogy csaknem akaratlanul is mindenben a hibát keresi, s ha ilyet talál vagy találni vél, nehezen állja meg, hogy el ne mondja őket, ha még oly jelentéktelenek is.

¹ *Kis magyar nyelvkönyv*. írta dr. Techert József. Budapest, 1941. Bibliotheca. 8^o 136 l.